

maakt ruimte voor onderwijs

MODULEHANDLEIDING GRAMMATICA 1F

Inleiding	2
Doelgroep	2
Rubriekenoverzicht	3
De rubrieken toegelicht	5
Rubriek A: Zelfstandig naamwoord en lidwoord	5
Rubriek B: Werkwoord	5
Rubriek C: Vormen van het werkwoord	5
Rubriek D: Bijvoeglijk naamwoord	6
Rubriek E: Telwoord en voornaamwoord	6
Rubriek F: Voorzetsel en voegwoord	6
Rubriek G: Zin en zinsdeel	6
Rubriek H: Onderwerp	6
Rubriek I: Gezegde en persoonsvorm	7
Rubriek J: Lijdend voorwerp	7
Rubriek K: Verzamelrubriek woordsoorten en zinsdelen	7
Achtergrondinformatie	8
Achtergronden van Grammatica 1F	8
Drempels	8
Domeinen	8
Taalbeschouwing volgens de commissie Meijerink	9

Inleiding

Numo is een online leermiddel waarmee leerlingen de basisvaardigheden van Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels en Duits adaptief kunnen oefenen tot ze het beoogde niveau hebben bereikt.

Adaptief betekent dat het programma zich automatisch aanpast aan het oefengedrag van leerlingen. Is een leerling goed in een vaardigheid, dan gaat hij er met sprongen doorheen. Bij onderdelen waarmee hij moeite heeft, staat het programma langer stil. De leerling krijgt dan extra oefeningen en meer feedback.

Numo kan teruggrijpen op oefenstof van groep 6 van de basisschool. Een leerling die uitblinkt in een vaardigheid, kan doorgaan met oefenen tot 3F- of zelfs 4F-niveau. Dat is de grote kracht van adaptieve software!

Doordat leerlingen met Numo de basisvaardigheden eigen maken, heb jij als docent meer tijd voor andere, leuke dingen, zoals individuele begeleiding, thema-opdrachten, interactieve werkvormen, oefenen met schrijfvaardigheid, projecten rondom rekenen, debatteren en literatuur.

Doelgroep

Grammatica 1F is vooral bedoeld voor leerlingen van het vmbo. In havo/vwo, mbo, volwassenenonderwijs en basiseducatie kan het programma eventueel gebruikt worden voor remediërende doeleinden. Het programma is bijzonder geschikt voor groepen waarin grote niveaoverschillen bestaan. De doelgroep is dus breed. Het programma is geschikt voor zowel allochtone als niet-allochtone leerlingen.

Rubriekenoverzicht

Rubriek	Oefening	Omschrijving van de activiteit
Sprongtoetsen	1 Woordsoorten A t/m F 2 Zinsdelen G t/m J 3 Woordsoorten en zinsdelen	
A zelfstandig naamwoord en lidwoord	1 Zelfstandig naamwoord aanwijzen 2 Tien abstracte woorden 3 De-woord of het-woord 4 Een van de vier 5 Meervoud herkennen 6 Operatie goudvis 7 Feest bij het spoor 8 Zelfstandig naamwoord	Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord. Wijs tien abstracte woorden aan. Wijs de rij aan waar dit woord in hoort. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord. Je ziet twintig woorden. Welke woorden staan in het meervoud? Je ziet een tekst. Wijs alle zelfstandige naamwoorden aan. Je ziet een tekst. Wijs alle zelfstandige naamwoorden aan. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.
B werkwoord	1 Werkwoord aanwijzen 2 Een van de vier 3 Tien werkwoorden 4 Splitsbaar of niet 5 Werkwoorden in zinnen 6 De foto van Olivia 7 Kruisspin in Nederland 8 Werkwoord of zelfstandig naamwoord 9 Werkwoord	Je ziet een zin met één werkwoord. Wijs dat aan. Eén van de vier woorden is een werkwoord. Kies dat woord. Wijs de woorden aan die als werkwoord gebruikt kunnen worden. Zet de splitsbare en niet splitsbare werkwoorden in de juiste rij. Lees de vraag en kies het goede antwoord. Je ziet een tekst. Wijs alle werkwoorden aan. Welk woord past op de open plaats? Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.
C vormen van het werkwoord	1 Persoonsvorm stap voor stap 2 Persoonsvorm aanwijzen 3 Persoonsvorm 4 Nieuwe dinosaurus 5 Geluk delen 6 Voltooid deelwoord typen 7 Girafje geboren 8 Voltooid deelwoord 9 Vormen van het werkwoord	Beantwoord de vragen en vind de persoonsvorm. Lees de vraag en kies het goede antwoord. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord. In elke zin staat een persoonsvorm. Wijs deze aan.. Wijs alle persoonsvormen aan. Typ het voltooid deelwoord van het gegeven werkwoord. Wijs alle voltooid deelwoorden aan in de tekst. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.
D bijvoeglijk naamwoord	1 Zelfstandig of bijvoeglijk 2 Trappen invullen 3 Twee vormen 4 Tropische storm 5 Bijvoeglijk naamwoord	Wijs de rij aan waar dit woord in hoort. Vul het goede woord in op de open plek. Vul het goede woord in op de open plek. Wijs alle bijvoeglijke naamwoorden aan in deze tekst. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.
E telwoord en voornaamwoord	1 Twee soorten telwoorden 2 Telwoorden 3 Voornaamwoord in zin 4 Voornaamwoord invullen 5 Bezittelijk voornaamwoord 6 Telwoord en voornaamwoord	Wijs de rij aan waar dit woord in hoort. Lees de vraag en kies het juiste antwoord. Welk woord past op de open plaats? Kies het goede antwoord. Typ het juiste voornaamwoord. Wijs het bezittelijk voornaamwoord in de tekst aan. Lees de vraag en kies het juiste antwoord.
F voorzetsel en voegwoord	1 Waar wij wonen 2 Voorzetsel in zin 3 Tien voorzetsels 4 Uit eten met je huisdier 5 De overstroming 6 Zinnen koppelen 7 Zinnen afmaken 8 Voorzetsel en voegwoord	Welk voorzetsel past op de open plaats. Kies dat woord. Kies het voorzetsel dat in de zin past. Wijs de voorzetsels aan. Wijs alle voorzetsels aan in de tekst. In de tekst zijn open plaatsen. Welke voegwoorden passen daar? Kies die voegwoorden. Kies het goede vervolg uit de lijst. In het scherm staan twee zinnen. Maak hier één zin van. Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.
G zin en zinsdeel	1 Persoonsvorm in zin plaatsen 2 Zinnen maken 3 Verdelen in zinsdelen 4 Zinsdelen	Sleep de persoonsvorm naar de juiste plaats in de zin. Je ziet drie zinsdelen. Die moet je in de goede volgorde zetten. Verdeel de zin in zinsdelen. Lees de vraag en kies het juiste antwoord.

H onderwerp	<ul style="list-style-type: none"> 1 Onderwerp vinden stap voor stap 2 Onderwerp plaatsen 3 Onderwerp afbakenen 4 Lift naar de ruimte 5 Onderwerp kiezen 	<p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p> <p>Sleep het onderwerp naar de juiste plaats in de zin.</p> <p>Sleep de haken naar de juiste plaats.</p> <p>Wijs alle onderwerpen aan in de tekst.</p> <p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p>
I gezegde en persoonsvorm	<ul style="list-style-type: none"> 1 Gezegde typen 2 Gezegde en persoonsvorm 3 Gezegde en persoonsvorm in tekst 	<p>Typ het gezegde van de zin.</p> <p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p> <p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p>
J lijdend voorwerp	<ul style="list-style-type: none"> 1 Lijdend voorwerp stap voor stap 2 Met of zonder lijdend voorwerp 3 Onderwerp of lijdend voorwerp 4 De tandarts 5 Lijdend voorwerp 	<p>Lees de vraag en kies het juiste antwoord.</p> <p>In welke rij hoort deze zin? Klik in de juiste rij.</p> <p>In welke rij hoort deze zin? Klik in de juiste rij.</p> <p>In sommige zinnen staat een lijdend voorwerp. Wijs ze aan.</p> <p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p>
K [woordsoorten en zinsdelen]	<ul style="list-style-type: none"> 1 Woordsoorten in een tekst 2 Zinsdelen in een tekst 3 Woordsoorten en zinsdelen in een tekst 	<p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p> <p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p> <p>Lees de vraag, lees de antwoorden en kies het goede antwoord.</p>

De rubrieken toegelicht

Grammatica 1F behandelt alle woordsoorten en zinsdelen die volgens Meijerink c.s. en de SLO in het basisonderwijs geleerd moeten worden. De onderwerpen zijn:

Woordsoorten

zelfstandig naamwoord
werkwoord
lidwoord
bijvoeglijk naamwoord
bnw afgeleid van deelwoord
voegwoord
voorzetsel
telwoord
voornaamwoord

Zinsdelen

zin
onderwerp
persoonsvorm
hoofdzin
bijzin
zinsdeel
lijdend voorwerp
(werkwoordelijk) gezegd

De schuingedrukte onderdelen zijn toegevoegd door de Expertgroep van de SLO. Er is ook een verzamelrubriek (rubriek K) waarin de hele stof in samenhang geoefend kan worden aan de hand van zinnen in korte teksten. Hieronder is aangegeven hoe elk van de onderwerpen bij Grammatica 1F is ingevuld. Sommige onderwerpen zijn eenvoudig, andere veel moeilijker, maar je moet in aanmerking nemen dat bij de diagnostische aanpak die wij voorstaan die oefeningen alleen tevoorschijn komen als uit de sprongtoets blijkt dat een leerling de stof niet beheerst.

Rubriek A: Zelfstandig naamwoord en lidwoord

Een belangrijke inhoudelijke categorie van de taal zijn de zelfstandige naamwoorden, die we gebruiken om mensen, dieren en dingen in de werkelijkheid te benoemen. Leerlingen leren deze woordsoort herkennen op basis van een omschrijving van de inhoud: zelfstandige naamwoorden noemen een mens, een dier of een ding. Dat 'ding' kan concreet of abstract zijn. Tenslotte komen in deze rubriek verschillende vormkenmerken aan bod: er hoort meestal een lidwoord bij het zelfstandig naamwoord; zelfstandige naamwoorden hebben meestal een enkelvoud en een meervoud en ook vaak een verkleinwoord. De leerling moet uiteindelijk in staat zijn een zelfstandig naamwoord te herkennen in de context van een zin of een tekst. De afdeling bestaat uit zeven oefeningen met vijf verschillende oefenvormen.

Rubriek B: Werkwoord

De rubriek over het werkwoord vormt de basis van enkele rubrieken die volgen. Het werkwoord wordt eerst uitgelegd aan de hand van de inhoud: een werkwoord zegt wat iets of iemand doet. Dan komen enkele vormkenmerken aan de orde: de verschillende vormen die een werkwoord aan kan nemen; het bestaan van splitsbare en onsplitbare werkwoorden. De negen oefeningen zijn weer gevarieerd. Ze kennen zes verschillende oefenvormen.

Rubriek C: Vormen van het werkwoord

In deze rubriek wordt ingezoomd op de verschillende vormen die het werkwoord kan aannemen als je het vervoegt. Een werkwoord heeft drie hoofdvormen:

- het hele werkwoord → de vorm die in het woordenboek staat;
- de persoonsvorm → de vorm die in de tegenwoordige of verleden tijd staat;
- het voltooid deelwoord → de vorm die gebruikt wordt om aan te geven dat iets 'voltooid' is, achter de rug is.

Persoonsvormen zijn vervoegde werkwoorden. Als er maar één werkwoord in de zin staat, dan is dat altijd een persoonsvorm. Bij meer werkwoorden zijn twee manieren om de persoonsvorm te vinden:

1. Een ja/nee-vraag maken. De persoonsvorm komt dan voorop te staan.
2. De zin in een andere tijd zetten. Het werkwoord dat verandert, is de persoonsvorm:

Het maken van een ja/nee-vraag is niet altijd mogelijk. Bijvoorbeeld niet als de zin met een vraagwoord begint. En bij samengestelde zinnen, kan er maar één persoonsvorm vooraan staan. In dat geval gebruik je de manier van de andere tijd.

De drie hoofdvormen van het zijn belangrijk voor de spelling. Rubriek C beslaat negen oefeningen met vijf verschillende oefenvormen.

Rubriek D: Bijvoeglijk naamwoord

Ook bij het bijvoeglijk naamwoord aandacht voor zowel de betekenis als de vorm. Een bijvoeglijk naamwoord noemt een kenmerk of eigenschap van een zelfstandig naamwoord (betekenis). En wat de vorm betreft: een bijvoeglijk naamwoord heeft vaak een vergrotende en overtreffende trap (snel- sneller- snelst) en kan – afhankelijk van het zelfstandig naamwoord en het lidwoord waarmee het samen een woordgroep vormt - twee vormen aannemen (groot en grote). Uiteindelijk moet de leerling kunnen aangeven welk woord een bijvoeglijk naamwoord is en ook welke vorm wanneer gebruikt wordt. Er horen bij deze afdeling vijf oefeningen in vier verschillende oefenvormen.

Rubriek E: Telwoord en voornaamwoord

Rubriek E gaat over twee woordsoorten die door de SLO zijn toegevoegd aan de onderwerpenlijst van de commissie Meijerink. Bij de behandeling van het telwoord wordt aangegeven dat er twee soorten zijn: woorden die een aantal noemen (hoofdtelwoorden) en woorden die een volgorde noemen (rangtelwoorden). De stof van de voornaamwoorden wordt beperkt tot persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord. Beide woordsoorten zijn niet ál te ingewikkeld. Er zijn in deze rubriek zes oefeningen in drie verschillende oefenvormen.

Rubriek F: Voorzetsel en voegwoord

Een voorzetsel geeft meestal een plaats, een tijd of een richting aan en het vormt samen met andere woorden een woordgroep: in het huis, bij het huis, langs het huis. Voegwoorden verbinden twee woorden, twee woordgroepen of twee zinnen met elkaar. Ook komt aan de orde dat een voegwoord soms aan het begin van een zin kan staan. Bijvoorbeeld in: Toen het begon te regenen, gingen we naar huis. Rubriek F bestaat uit acht oefeningen met zeven verschillende oefenvormen.

Rubriek G: Zin en zinsdeel

Met dit onderwerp begint het redekundig ontleden. Leerlingen leren dat zinnen een structuur hebben, dat ze zijn opgebouwd uit zinsdelen. De belangrijkste manier om zinsdelen af te bakenen is: kijken naar de plaats van de persoonsvorm en/of daarmee manipuleren om te zien welke woorden kennelijk bij elkaar horen. De persoonsvorm is behandeld in rubriek C (vormen van het werkwoord). Deze rubriek bestaat uit vijf oefeningen in drie verschillende oefenvormen.

Rubriek H: Onderwerp

Voor het kunnen schrijven zonder fouten is het nodig dat leerlingen weten wat het onderwerp van de zin is, of in elk geval het onderwerp dat bij de persoonsvorm hoort. De onderwerpvrage (Wie of Wat + werkwoord(en)) wordt in deze rubriek als methode gebruikt om het onderwerp te vinden. Dit 'vinden' wordt eerst op een intuïtieve manier geprobeerd in (H1) en later wat formeler. Bij de hogere oefeningen ook aandacht voor moeilijke onderwerpen als 'men' of 'directie', die taalkundig enkelvoud zijn, terwijl ze inhoudelijk aan meervoud doen denken. Zes oefeningen in deze afdeling en daarbij worden vijf oefenvormen gebruikt.

Rubriek I: Gezegde en persoonsvorm

Deze rubriek gaat vooral over het (werkwoordelijke) gezegde. Aangegeven wordt dat de werkwoorden in de zin zeggen wat er in de zin gebeurt of wat iemand doet. De werkwoorden samen noem je het gezegde. Eén van de werkwoorden in het gezegde is de persoonsvorm. Als er maar één werkwoord is, dan is dat automatisch de persoonsvorm. Deze rubriek bestaat uit drie oefeningen in twee verschillende oefenvormen.

Rubriek J: Lijdend voorwerp

Het lijdend voorwerp hoort niet tot de stof die volgens Meijerink c.s. op de basisschool behandeld moet worden. Om echter voldoende stof te hebben voor leerlingen die wat sneller gaan, is dit onderwerp toch opgenomen in het programma. Geleerd wordt onder andere dat sommige werkwoorden een lijdend voorwerp bij zich (kunnen) hebben en andere niet. Rubriek J bestaat uit vier oefeningen met drie verschillende oefenvormen.

Rubriek K: Verzamelrubriek woordsoorten en zinsdelen

Rubriek K is een verzamelrubriek waarin alles bij elkaar komt wat in dit programma behandeld is. Voorafgaand aan een van de toetsen kan de docent een oefening van deze rubriek laten maken. Er is voor deze oefeningen gebruikgemaakt van verschillende teksten, waardoor de oefeningen variabel zijn. Ze kunnen dus herhaald worden en de leerling krijgt dan steeds een andere tekst, met andere vragen, maar wel over dezelfde stof. De oefeningen van rubriek K zijn NIET gekoppeld aan een van de toetsen, maar kunnen wel afzonderlijk als oefenmateriaal voor de totale stof van 1F worden gebruikt.

Achtergrondinformatie

Achtergronden van Grammatica 1F

Vanwege de zorg over het kennisniveau van taal en rekenen formeerde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Deze expertgroep (commissie Meijerink) kreeg als opdracht om te adviseren wat leerlingen op het gebied taal en rekenen moeten kennen en kunnen op verschillende momenten in hun onderwijs carrière. Het resultaat is beschreven in het rapport 'Over de drempels met taal en rekenen' (2008). In dit advies formuleert de Expertgroep:

- 'doorlopende leerlijnen' die ervoor zorgen dat het onderwijsresultaat van de ene sector naadloos aansluit op dat van de andere;
- 'referentieniveaus' met beschrijvingen van kennis en vaardigheden die leraren houvast bieden voor het bepalen, volgen en stimuleren van de ontwikkeling van leerlingen.

Het advies bestaat uit een hoofd rapport en voor zowel taal als rekenen een deelrapport. De rapporten zijn te downloaden vanaf de site van de Stichting Leerplanontwikkeling (www.slo.nl).

Drempels

Het rapport van de Expertgroep Meijerink geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, havo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Niveau	Fundamentele kwaliteit	Drempel
1F	Eind primair onderwijs	Van po naar vo
2F	Eind vmbo	Van vo fase 1 naar vo fase 2 / van vmbo naar mbo
3F	Eind mbo-4 en havo	van vo en mbo naar hbo
4F	Eind vwo	van vo naar wo

Domeinen

In het rapport 'Over de drempels met taal' onderscheidt de Expertgroep vier domeinen: (1) mondelinge taalvaardigheid, (2) lezen, (3) schrijven en (4) taalbeschouwing (grammatica) en taalverzorging. Het referentiekader Nederlandse taal voor het domein begrippenlijst en taalverzorging op de basisschool is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging. Eveneens te downloaden vanaf de site van de SLO.

De stof van Grammatica 1F valt onder domein 4 waarin onderscheid gemaakt wordt tussen: taalbeschouwing (grammatica), spelling, werkwoordspelling en leestekens. Naast Grammatica 1F heeft Kurve daarom 1F-programma's ontwikkeld voor het leren van Spelling, Werkwoordspelling en Leestekens. Met deze vier programma's bestrijken we domein 4 dus geheel. Tevens is het programma Lezen 1F ontwikkeld (domein 2).

Taalbeschouwing volgens de commissie Meijerink

De Werkgroep Taal van de commissie Meijerink heeft een poging gedaan om de taalbeschouwelijke kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het volbrengen van taalactiviteiten (met name voor schrijven), op basis van de gebrekkige beschrijvingen in kerndoelen en eindtermen tot stand te brengen. De Werkgroep beperkt zich hiermee tot het instrumentele perspectief op taalbeschouwing: dat wat nodig is om goed te kunnen schrijven.

Beheersingsniveaus voor taalbeschouwing kunnen nauwelijks worden gedefinieerd met kwalitatieve verschillen: op alle niveaus moeten leerlingen aspecten in enige mate beheersen: leerlingen moeten steeds minder grammaticale fouten in gesproken en geschreven taal maken, steeds beter regels voor correct taalgebruik beheersen en steeds beter in staat zijn om op taalverschijnselen te reflecteren. Het gaat dus vooral om een graduele toename in beheersing en niet zozeer om het leren beheersen van steeds andere onderdelen. Dit betekent dat er in een curriculum ruimte moet zijn voor veel herhaling van dezelfde leerstof, niet alleen binnen een schooltype, maar ook over schooltypen heen. Leerlingen en leerkrachten moeten dus schoolbreed naast aandacht voor de inhoud van teksten, apart aandacht besteden aan het correcte gebruik van taalelementen, iets wat door de ondergeschoven en impliciete rol van taalbeschouwing in de bestaande kerndoelen en eindtermen te veel op de achtergrond lijkt geraakt.

Uit veel onderzoek blijkt dat de cognitieve belasting bij het schrijven van tekst zo groot is dat het niet mogelijk is tegelijkertijd aandacht te besteden aan inhoudelijke en vormelijke aspecten van formulering. Daarom is het in het onderwijs van belang deze twee aspecten van het schrijven afzonderlijk aandacht te geven. Een belangrijk doel van het onderwijs in taalbeschouwing en taalverzorging is dat leerlingen efficiënt kunnen omgaan met de vormelijke eisen die het schrijven van tekst aan hen stelt. Een steeds vlottere beheersing van spellingconventies en een steeds betere kennis van grammaticale structuren vereist onderhoud gedurende de gehele schoolloopbaan. De beste vorm van onderhoud bestaat uit frequent gebruik van grammaticale en spellingvaardigheden bij het zelf schrijven van tekst, ondersteund door docenten die leerlingen telkens opmerkzaam maken op de grammaticale en spellingkwetsies die nog onvoldoende beheerst worden.

Het lijkt geen twijfel dat leerlingen in het kader van het taalonderwijs en het onderwijs in Nederlands de beschikking moeten krijgen over begrippen die het mogelijk maken om over taal te denken en te spreken. Dergelijke begrippen zijn essentieel voor het taalonderwijs, vanuit een instrumentele visie op taalbeschouwing.

De Werkgroep realiseert zich dat een belangrijk deel van het taalbeschouwingsonderwijs bestaat uit het aanleren en bijschaven van een metatalige woordenschat bij leerlingen gedurende hun hele schoolloopbaan. Om dit aspect van taalbeschouwing te benadrukken heeft de Werkgroep uit diverse bronnen een lijst samengesteld van metatalige begrippen die voor het onderwijs van belang geacht worden.